

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Herr Johannes signet

Ahnlund, Henrik

Fornvännen 60-63

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1968_060

Ingår i: samla.raa.se

träffats i kombination med föremål från det äldsta Vendeltidsskedet. De speciellt gotländska Vendeltidsbrakteaterna ha därför sannolikt först uppstått i slutet av detta skede eller vid övergången till skede 2.

Birger Nerman

Summary

The author investigates the connection between the bracteates of the Vendel era (c. 550–800), only found on the Isle of Gotland, and the gold bracteates of the Migration period, and gives several examples of bracteates with one or more characteristic features of the two types. It seems clear that the bracteates of the Migration period were in use in Gotland well into the Vendel era and that the specific Gotlandic bracteates came into existence towards the end of its Period I or the beginning of Period II.

Translated by Richard Cox

Herr Johannes signet

Sedan några år tillbaka bedriver stadsmuseet omfattande arkeologiska arbeten i trakten av Spånga kyrka. Bakgrunden härtill är naturligtvis det pågående exploateringsarbetet av Järnafältet och dess omgivning. Bland de många fornlämningar, som under sommaren och hösten 1966 blev föremål för undersökning, var också en förmodad stensättning ca 300 meter norr om kyrkan. Den visade sig under arbetets gång dock knappast förete bilden av en gravanläggning. Visserligen innehöll den litet sot och kol; spikar och järnfragment saknades inte heller. I anläggningen hittades dessutom också något som i första ögonblicket såg ut som en flat bronsknapp.¹ Vid närmare granskning visade det sig emellertid vara en ovanligt väl bevarad medeltida signet med en diameter om ca 2,7 cm. Fyndet bestyrkte det omedelbara intrycket att anläggningen inte var en förhistorisk grav utan något annat, kanske en grund till en byggnad.

Åtskilliga hundra signeter från medeltiden är bevarade till våra dagar. Ganska få är emellertid i ett så gott skick som fyndet från Spånga. Redan av den anledningen var det av stort värde. Men fyndet fick ytterligare en dimension när de gotiska minusklerna hade tolkats på det spegelvända fotonegativet. Längs kanten omgiven av pärlringar stod att läsa: + s : dni : ioh : is : de : spangum. Alltså: Herr Johannes i Spånga sigill. Att så nära kyrkan hitta ett skriftligt belägg på namnet Spånga från medeltiden var verkligen ganska häpnadsväckande. Stilistiskt pekade mycket på en datering till senare delen av 1300-talet, ett antagande som

¹ Rapport i Stockholms stadsmuseum. Fornlämning nr 73.

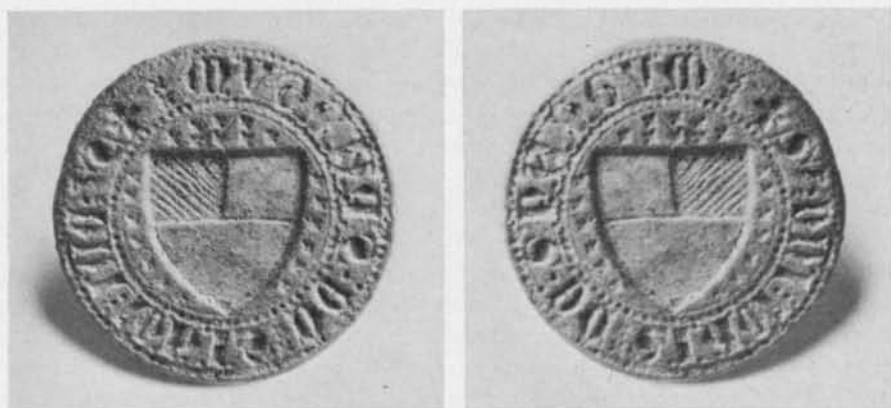

Fig. 1 a). Stampen spegelvänd. — The stamp reversed. 3/5. b) Stampen rättvänd. — The stamp. 3/5.

senare bestyrktes av expertis på Riksarkivet. Att det var socknens präst som förlorat sitt sigill var också ett antagande som låg nära till hands. Frågan om någon kyrkoherde med namnet Johannes verkat under senare delen av 1300-talet i Spånga måste naturligtvis omedelbart besvaras. Att så varit fallet framgick snart vid studium av tillgängliga källor från tiden. Den 14 oktober 1375 utfärdade i Spånga kyrka kaniken i Uppsala och domprosten i Linköping Johan Karlsson (Färla) en skuldförbindelse åt Uppsala domkyrka för 900 floriner av Kölnsk vikt. Som pant överlämnade han samtidigt tre markland jord i Risenö (dvs. Rissne) i Spånga, dock med rätt för hans arvtagare att återlösa fastigheten inom ett år. Ett flertal bönder i Spånga har såsom fastemän fått sina namn nämnda i handlingen. Närvarande vid brevets avfattande var även naturligt nog kyrkoherden herr Johan.² Hans patronymikon ger oss en urkund från den 9 juli 1377 skriven i Uppsala. Det är en vidimation angående äganderätten till en gård som biskop Sigfrid i Skara skänkt till dekanatet i Uppsala och som beseglats av ärkebiskop Birger, domkapitlet, domprosten Johan och kaniken Rotcher. Som vittnen står Johan Nilsson, präst i Spånga, liksom Johan Thorvastson, präst i Sankt Pers kyrka i Uppsala.³ Herr Joon i Spånga är veterligen sista gången nämnd i en handling från 1385.⁴

När skuldförbindelsen avfattades i Spånga kyrka den 14 oktober 1375 beseglades den också av flera adelsmän bland dem en framstående representant för en högfrälse ätt med rötter i södra Uppland, den med drotsen Bo Jonsson (Grip) nära llerade Finvid Finvidsson d. ä. († ca 1380).⁵ Han tillhörde den s. k. Frössviks

² SRP 1181. Sigillen saknas.

³ SRP 1281

⁴ SRP 2182

⁵ Om Frössviksätten se Gilllingstam *SBL 16*, och där cit. litteratur. Ätterna Oxenstierna och Vasa under medeltiden, Stockholm 1952-1953; Frössviksätten, *Äldre svenska frälse-släkter*, h. 1, Stockholm 1957.

ätten efter sätesgården Frössvik i Ö. Ryd socken. Han var första gången gift med en dotter till lagmannen i Sörmland Gustaf Arvidsson (Sparre av Vik) och andra gången med Östgötalagmannen Magnus Knutssons (Aspenäsätten) dotter Katrina. Genom sitt andra giftermål kom han i besittning av Ekolsund i Husby-Sjutolft socken. Katrina donerade 1392 och 1393 jord i Färentuna härad och Danderyds skeppslag till Klara Kloster. Tre resp. två barn i vardera giftet är kända, bland dem sonen Finvid Finvidsson d. y. Vidare hade han en dotter, ovisst i vilket äktenskap, som blev nunna i Klara Kloster. Genom döttrarnas giftermål blev ätten lierad med Oxenstiernorna, som kom att ära Finvidsättens egendomar i Uppland. Finvid Finvidssons fader hette Finvid Nilsson. Han omtalas mellan 1298 och 1327 bland stormännen kring hertigarna Eriks och Valdemars änkor. Han var gift med en sondotter till Birger Jarls illegitime son Gregers. Allt tyder på att han var upplänning. Sin grav fick han i Skokloster. Hans maka hette Kristina Månsdotter. Hon bodde 1361 på Stockby på Lidingön. 1364 ingick hon i Klara Kloster. Finvid Finvidssons syster hette Birgitta. Hon var gift med riddaren Håkan Magnusson (Magnus Marinassons ätt). Efter sin makes bortgång ingick hon i S:ta Klara Kloster 1361 och blev där abedissa. Som sådan omtalas hon 1364-66. I samband med sitt inträde donerade hon 4 markland och 4 örtugland jord i Linta i Bromma till klostret.⁶

Som vapen förde Finvid Nilsson en delad tresidig sköld med övre vänstra fältet kluvet. Handlingarna med hans sigill är bevarade. Skölden omges av en båglinje med pilspetsar. Sonens vapen var utformade på samma sätt.⁷

Denna skenbart ovidkommande utvikning av ämnet förtjänar nu en förklaring. Det märkliga är nämligen att Finvidsvapnet återfinns på herr Johans signet. Där om råder inte det minsta tvivel. T. o. m. pilspetsarna är synliga. Båglinjen har emellertid ersatts av en vanlig pärtring. En jämförelse mellan herr Johans signet och ett bevarat sigillavtryck av Finvid Finvidssons sigill från år 1339 på ett pergamentsbrev är ännu mera upplysande. De båda sigillen har varit närmast identiska till sin storlek och utformning. Troligen har de graverats av samma mästare. Herr Johan har alltså tillhört Frössviksätten. Hans närvaro i Spånga kyrka vid utfärdandet av skuldsedeln 1375 kan alltså ha varit betingad av rent personliga skäl, även om det är mindre troligt. Att så var fallet med Finvid Finvidsson är däremot högst sannolikt. Handlingen har beseglats av personer som stod i nära släktskapsförhållande med Johan Karlsson (Färila). Det har alltså rört sig om s. k. bördsbesegling. Av en handling från den 30 maj 1364 kan framgå att slakten redan då hade affärer med domprosten Johan Karlsson.⁸ Birgitta Finvidsdotter erkänner nämligen att hon av Magnus Tyrgilsson uppburit nära 49 mark penningar i gängse mynt, varav 1 mark 6 öre gå på en mark silver, vilket han (Magnus Tyrgilsson) hade återlöst av herr Johan Karlssons pant.

Det är naturligtvis vanskligt att ge sig hän åt spekulationer beträffande even-

⁶ SD 6504

⁷ B. E. Hildebrand, Svenska medeltida sigiller, Stockholm 1872, 3dje serien. Pl. 20. nr 341. SD 2516. RPB 1339. Sköldens nedre fält torde ha varit blått, det övre högra i silver och det vänstra rött (Gillingstam, Frössviksätten, *Äldre svenska frälseläkter*, s. 48).

⁸ SD 6698.

tuella släktförhållanden. Herr Johannes bör ha tillhört samma generation som Finvid Finvidsson d. ä. Man noterar med visst intresse att namnet Nils förekommer.⁹

Henrik Ahnlund

Summary

In the course of excavation near the Spånga church in Uppland, a small seal of 2.7 cm in diameter was found. According to its inscription it had belonged to the parish priest, *Johannes*. The author has investigated the *series pastorum* of the parish and expresses the opinion that this Johannes is identical with a Johannes Nilsson mentioned in a record of 1375. The coat of arms on the seal shows that the bearer belonged to a Swedish noble family of importance in the 14th century, the Frössvik family.

Translated by Richard Cox

⁹ I detta sammanhang kan det kanske vara värt att nämna att en sigillstamp med ungefär motsvarande vapen finns i Staten Historiska museums samlingar sedan obekant tidpunkt och utan åtkomsthandlingar. Texten lyder: s'x henricix f (? filii) nico:isen (bladornament). Troligen rör det sig dock om ett danskt sigill.